

Strah pred kriminalom

Janez Pečar*

Vlomi, ropi, posilstva in uboji pa tudi nadlegovanje pijancev, ogovarjanje nadležnežev, nered in nemir na javnih krajih, vandalizem, nepoučenost o resničnem stanju kriminala, nasilnosti in nepoštenosti sejejo povsod po svetu nemir med ljudmi in jim kvarijo zadovoljstvo s podobo življenja, kakršnega bi si radi ustvarili. Ker imamo ljudje še druge težave, ki izvirajo tudi iz narave naših osebnosti, gospodarskega položaja in iz razmerij do drugih, se neredko poraja bojazen pred negotovostjo, ki ima ali pa nima resnične podlage. Zato je potrebna psihološka, varnostna in druga pomoč, ki bi odpravila tovrstno ranljivost, zaradi katere danes precej raziskujejo t. im. strah pred kriminalom (the fear of crime). Strah, tesnoba in anksiozna stanja, obravnavajo v zvezi z nevarnostjo kaznivih dejanj, z varnostjo na javnih krajih in možnostmi viktimizacije, v zvezi s človekovo ranljivostjo zaradi neustreznega ravnanja drugih, ob raznih socialnopsiholoških pretresih in ne nazadnje ob razmišljanju o družbenem nadzorstvu. Le-to s svojimi dejavnostmi lahko javnost pomirja, ker ji daje zanesljivo varstvo, ali pa ustvarja dvome, če ne zmore brzdati prestrašenosti oziroma je usmerjati tako, da bi pomenila spodbudo za preprečevalna prizadevanja.

Ob neposrednem ali posrednem strahu pa gre za trpljenje — ne samo oškodovanih žrtev, temveč tudi vseh tistih, ki si predstavljajo, da bodo viktimizirani, ki si kupujejo drage varnostne in druge naprave in ki so zaradi izogibanja tudi namišljenih nevarnosti ovirani v svoji svobodi ali celo pridobitništvu. Prav v zvezi s tem je strah pred kriminalom ponekod postal družbeni problem, ki ga spremljajo jeza, pretresi, škode ter razni očitki državi in njenim nadzornim mehanizmom, ker niso zmožni po eni strani zavreti naraščanja kriminalnosti, po drugi pa razširjanja strahu v javnosti.

Ker pa se nevarnost kriminala med ljudmi neredko ocenjuje nerazumsko, čustveno (zlasti če si večina ljudi predstavlja, da bodo viktimizirani), impulzivno, še posebno, če množična občila s senzacionalističnim priokusom sporočajo podatke o njem, preplašenost ni preprosto vprašanje, posebno če začenja preraščati krajevne okvire. Pa ne samo to. Ali je v civiliziranem

svetu mogoče dopuščati množičen, skupinski ali le posamezniški strah pred kriminalom? Kakšen je sploh položaj mogoče žrtve ob koncu XX. stoletja v tem smislu? V kakšnem razmerju sta civilizacija in strah pred viktimizacijo in nenaka zagotovljenost varnosti itd.?

Zato razmišljanje o strahu pred kriminalom odpira nove razsežnosti v sodobni kriminologiji in viktimologiji, ta se (poleg storilca, žrtve in položajev, v katerih nastajajo kazniva dejanja) začneta ukvarjati tudi s posledicami, ki ne nastajajo samo iz neposrednih razmerij med posameznimi akterji in trpečimi, temveč so dosti širša, manj otipljiva, toda zapletenejša in škodljivejša, ker so lahko množična. Prav glede na to naj bi obstajali razločki med tradicionalno in novo kriminologijo. »Tradicionalna kriminologija gleda v prihodnost z željo okrepi človeško skupnost, da ne bi ustvarjala kriminala, nova kriminologija pa si prizadeva zmanjšati viktimizacijo in strah zato, da bi izboljšala življenje skupnosti.«¹ Toda v preprečevalnem smislu je sprejemljivo kar oboje, čeprav odvisno od tega, kaj kje bolj zmorejo in kje je česa več in težavnejšega.

V vrednotenju kriminalnosti kot družbenega pojava obstajajo razločki med uradnimi ugotovitvami in posameznikovimi stališči, ki se oblikuje na podlagi osebnih izkušenj — torej subjektivno. Ker je to slabo raziskano, je prestrašenost vredna obravnavanja tudi v naših razmerah, še posebno, ker jo je včasih težje preprečevati kot kriminal sam. Po drugi strani pa seveda ne smemo prezreti, da iz prestrašenosti lahko izhaja tudi napredek.

Sestavek ima predvsem namen odpreti razmišljanje o morebitni prestrašenosti tudi za naše razmere.

1. Strah, prestrašenost in drugo

Vzroke za strah in prestrašenost je treba iskati v družbenih, duševnih, bioloških in drugih razmerah posameznika ali skupin, podobno kot tudi strah in prestrašenost porajata družbene, fiziološke, gospodarske in podobne posledice. Zato tudi ni čudno, da se za strah zanimajo ne samo psihiatri, psihologi, antropologi, fiziologi itd., marveč tudi filozofi in ne nazadnje kriminologi, zadnji čedalje bolj in predvsem ob razmišljanju

* Janez Pečar, diplomirani pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, znanstveni svetnik, Inštitut za kriminologijo, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 11.

¹ Lewis, s. 345.

o žrtvah kaznivih dejanj in o učinkovitosti formalnega družbenega nadzorstva.

»Strah je kratkotrajno stanje mučnega občutka z intelektualno vsebino, ki ga spremlja velika napetost.«² »Strah je čustvo izogibanja, zanj je pomembno beg pred nevarnostjo.«³ »Strah je pragon, biološko nujen za ohranjanje ravnovesja med posameznikom in širokim svetom, v katerega je vržen.«⁴ »Strah je vir energije.«⁵ »Glavna lastnost položaja, v katerem se začne strah, je dojemanje nevarnega predmeta ali grožnje. Ključni trenutek v položaju je verjetno pomanjkanje moči ali zmožnosti, da bi se človek bojeval zoper nevarnost.«⁶

»Anksioznost pa se najpogosteje definira kot čustveno stanje, ki ima naravo mučnega in neugodnega pričakovanja ter predobčutkov zaskrbljenosti in negotovosti. Traja dalj kakor strah in izhaja iz občutka ogroženosti vrednostnega sistema, ki ga posameznik šteje kot pomembnega za svojo osebnost.«⁷

Medtem ko ima strah zavestno dojet predmet, ki je zastrašljiv, pri bojazni tega ni.⁸

Dosti več nejasnosti je glede anksioznih stanj, pri katerih je nekaj klasifikacij in vzročnih posebnosti. Med njimi so za naš namen pomembne zlasti fobije, ki jim posamezniki podlegajo tudi v zvezi s kriminalnostjo, še posebno, če se boje postati žrtve kaznivih dejanj. Take fobije so npr. bojazen pred odprtim prostorom (agorafobija), strah pred tujci in neznanci (ksenofobija), strah biti sam (monofobija), strah pred temo itd. Pri njih gre večinoma za »pretiran in neutemeljen strah pred zunanjimi predmeti in razmerami.«⁹

»Pri dejanskem in objektivnem strahu je nevarnost resnična, izhaja iz zunanjega okolja in jo oseba prepozna. Pri nevrotični bojazni pa je nevarnost notranja, intuitivna...«¹⁰

V razumevanju strahu in anksioznih stanj zlasti fobij ipd., je v literaturi dosti nejasnosti, neznanega, raznih stališč in pojasnil, odvisnih tudi od zornih kotov posameznih znanosti, ki se z njimi ukvarjajo. Toda na splošno je marsikaj uporabnega tudi za razumevanje strahu pred kriminalom. Le-ta je lahko odsev dejanskosti,

preteklih izkušenj, govoric in novic ali pa je namišljen zaradi težav v posameznikovi osebnosti.

Če je posameznika strah, kadar je v temi, če je sam zunaj, če ga je strah iti čez most ali park, hoditi po nerazsvetljenih ulicah, če se izogiba neznancev, delavskih naselij, samotnih krajev itd., se moramo vprašati, kakšno zvezo ima to z resnično kriminalnostjo, stanjem javnega reda in miru ter varnostjo. Kako pojavi nasilja, ogrožanja premoženja itd. vplivajo na javnost in osebne občutke ljudi itd., da se ne počutijo varno in prijetno, zanesljivo in udobno.

Zato je **strah pred kriminalnostjo splet** dejanskosti in občutkov ter danes psihološka posledica številnih dejavnikov, zlasti urbanizacije, ki določa tudi »kakovost življenja«.¹¹ Strah se najpogosteje izraža v pričakovanju, da bo posameznik napaden ali ogrožen od drugih. Vzroke strahu pa je treba razumeti za boj zoper prestrašenost in za napredovanje občutkov varnosti ter za prepoznavanje neustreznih, nerazumskih človeških reakcij, ki so objektivno utemeljene, kajti »strah pred kriminalom ni preprosto funkcija tveganja in dejanskih izkušenj z viktimizacijo.«¹²

2. Viktimizacija

Kakor storilci kaznivih dejanj imajo tudi žrtve svoje biopsihosocialne posebnosti, ki lahko priključijo viktimizacijo. Zato viktimnost ugotavljajo iz različnih zornih kotov.

Viktimologi v ZDA menijo, da so pri njih najpogostejše žrtve kriminala reven človek, mlad možki in stari ljudje.¹³

Stari ljudje so pogosto oškodovanci kaznivih dejanj, kot so vlomi in tatvine, ropi in roparske tatvine (zlasti trganje ročnih torbic ženskam), nasilje in podobni pojavi, tja do goljufij. V zahodnem svetu (tudi svetu blaginje) so ti največja skupina žrtev.¹⁴ V zvezi s tem je Robert Kennedy dejal: »Ogrožanje starejših državljanov s kriminalom in nasiljem terja odgovor vseh vladnih ravni.«¹⁵ Starejši ljudje so namreč občutljivejši, živijo bolj osamljeno, morda v prav določenih soseskah, so bolj ranljivi za kriminal

² Erić, s. 10.

³ Krech/Crutchfield, s. 243.

⁴ Heidegger v navedbi Trstenjaka, s. 216.

⁵ Prav tam, s. 317.

⁶ Krech/Crutchfield, s. 243.

⁷ Erić, s. 11.

⁸ Prav tam.

⁹ Krech/Crutchfield, s. 676.

¹⁰ Erić, s. 25.

¹¹ Garofalo/Laub, s. 247.

¹² Garofalo, Abstracts, 19, 1979, 5, s. 562.

¹³ Victimization survey v Victimology: A New Focus, Vol. 3, s. 151, Riger/Skogan, s. 237.

¹⁴ Glej npr. Gubrium, s. 245.

¹⁵ Cook/Cook, s. 633.

in s tem pomenijo posebno družbeno skupino, ki jo kriminal najbolj ogroža tudi zaradi šibkosti, neodpornosti, odvisnosti, neiznajdljivosti in drugih lastnosti.

Naslednje najštevilnejše žrtve po svetu so **ženske**. Pogosto so žrtve ne le neposrednega kriminala, marveč tudi strahu pred njim. »Mogoča razlaga za večji ženski strah ni v njihovi duševnosti, marveč v njihovi telesnosti. Ženske so v povprečju šibkejše kot moški in tudi lažje. Njihovi telesni razločki se izražajo v višji stopnji dojemanja ranljivosti.«¹⁶ Ženske naj bi zaradi svoje vloge glede na spol sploh že tradicionalno kazale poudarjeno podredljivost nasproti moškim; slednji jih pogosto tudi imajo za take. Zato ženske bolj kot moški kažejo strah pred kriminalom, ogroženost in višjo stopnjo tveganja. V zvezi s tem je treba posebej poudariti, da v zahodnem svetu presenetljivo pozornost posvečajo posilstvu kot tipično moškemu prestopku nasproti ženski. Za dejanje samo pa menijo, da je najpogostejše v tistih družbah, kjer pri moških obstaja posestniško razmerje do ženske.

Ne nazadnje razlagajo očitnejši strah pri ženskah tudi s tem, da se moški obotavljajo priznati, da se boje kriminala in nasilja.¹⁷

Mladi in revni so verjetno najpogostejše žrtve kaznivih dejanj, toda prav glede njih je razmeroma malo spoznanj, čeprav je mogoče slutiti, da niso le žrtve odraslih in bogatejših, marveč se največkrat viktimizirajo med seboj. In morda se družboslovne znanosti prav tako manj zanimajo zanje; to morda kaže tudi na razredno določenost prenekaterega raziskovalca ali pa na nezadostno zanimanje za nižje družbene plasti in mladoletnike kot žrtve, še posebno, ker sta to skupini, v katerih je mlad in reven človek pogostejše menjaje se zdaj storilec, zdaj žrtev kaznivega dejanja.

Starejši in ženske so nasproti mlajšim moškim in revnim glede strahu in tveganja pred kriminalom občutljivejši, bolj ogroženi tudi zaradi gmotnih možnosti, bolj trpe z neposredno viktimizacijo in ker imajo v nekaterih družbah večji vpliv, lahko tudi bolj poudarjajo potrebo po varstvu. Na to kaže prenekatero društvo za preprečevanje kriminala, programi za boj zoper kriminal, oblike pomoči, domiselnost načinov medsebojnega spodbujanja, poudarjenost v koncipiranju varovalne ideologije, tja do sredstev,

naloženih v varstvo žensk in starejših. Pri mlajših in revnih pa tega ni toliko, morda tudi zato ne, ker se lahko samo pogostejše neposredno in telesno branijo in ker je med njimi največ odkritih storilcev, saj sestavljajo skupino, po kateri policija najbolj udarja.

Kar zadeva viktimizacijo, se dosti razmišlja o privlačnosti premoženjskih objektov, položajev in ljudi za kriminal, o stopnji oškodovanosti in resnosti povzročene škode, tja do spoznavanja kulturnih in subkulturnih vrednot žrtev. Pri tem so lahko žrtve premoženjskih, spolnih in drugih napadov.

V zadnjem času so bolj kot doslej v središču zanimanja viktimološke znanosti žrtve gospodarskega kriminala oziroma žrtve podjetij in kriminalnosti belega ovratnika, žrtve inflacije, vojne, države in njenih organov, talci (glede tega je znan t.i. »stockholmski sindrom«),¹⁸ ugrabljenci, ponavljalstvo pri žrtvah (recidivizem v viktimologiji) ali kopičenje viktimizacije oziroma večkratna viktimizacija itd. in še vedno se dosti piše o kriminalu brez žrtev, »branljivem prostoru« in prostorski porazdeljenosti viktimizacije, kar je zlasti pomembno za preprečevalne dejavnosti.

Po svetu se ukvarjajo še z institucionalno viktimizacijo, (predvsem v totalnih ustanovah do tja poslanih ljudi), žrtvami prometnih nesreč, z izkoriščanjem in poniževanjem žensk, žrtvami v krvoskrunskih razmerjih, s težavami posredne in neposredne viktimizacije itd.

Še vedno pa ostaja dosti nejasnosti v razmerjih med žrtvami in storilci kaznivih dejanj.

3. Strah pred viktimizacijo

Raziskave strahu pred kriminalom in podobnimi pojavi, ki lahko vznemirjajo ljudi in ustvarjajo nezaupanje v varnostne in pravosodne organe, ugotavljajo razne sestavine, tega strahu. Mednje štejemo zlasti:¹⁹

— dejansko ogroženost od kriminalnosti ali objektivne možnosti v posameznih prostorskih ali družbenih okoljih;

— duševne lastnosti morebitnih žrtev (oziroma ljudi na sploh), njihovo dožemanje odklon-skih pojavov in nevarnosti, vštevši napačno poučenost o resničnem obsegu in stopnji ogroženosti;

¹⁶ Riger et al., s. 277.

¹⁷ Glej npr. Shotland et al., s. 36.

¹⁸ Glej npr. Cooper, Abstracts, 19, 1970, 3, s. 322.

¹⁹ O tem glej tudi Henig/Maxfield, s. 289–302 in drugi.

— družbena dezintegracija, kamor sodijo vsi tisti pojavi in procesi, ki v posameznem okolju ali skupinah ljudi ustvarjajo ozračje brezimnosti ali družbene dezorganizacije, breznormnosti, od-tujenosti, nezaupanja, tesnobe itd.;

— posebnost prostorskega zlasti mestnega okolja, ki s svojimi lastnostmi omogoča viktimizacijo raznih vrst; to so predvsem kraji, ki so znani po svoji nevarnosti, zaradi gostitve kriminalnih napadov, zbirališč nasilnežev, možnosti ogrožanja bodisi podnevi bodisi ponoči idr.

Na strah bolj vplivajo kazniva dejanja zoper življenje in telo kot kriminal zoper premoženje; pogostnost posameznih kaznivih dejanj v določenem prostoru, kamor je treba zahajati bolj kot kriminal v okolju, kamor ljudem ni treba itd. Ponavljanje kaznivih dejanj je bolj zastrašujoče kot če se to zgodi le enkrat in po naključju.²⁰

Po ugotovitvah tujih piscev se ljudje najbolj boje nasilja, nasilnih dejanj in škode, ki nastaja v zvezi z njimi. Ker pa je **strah nalezljiv, tudi nerazumski in čustven, se je z njim težko boje-vati**, še posebno, če se oprijemlje prav določenih skupin prebivalstva.

Toda raziskave odkrivajo predvsem sestavine strahu, ki nastaja zaradi kriminala na cesti, ulici itd., torej **na javnem prostoru. Ukvarjajo se torej s poulično in cestno viktimizacijo, manj ali skoraj nič pa ne s kako drugo.**

Iz tega zornega kota je strah pred kriminalom v temelju res lahko »strah pred tujci«.²¹ Na cesti ali ulici se v urbaniziranem naselju podnevi in ponoči največkrat srečujejo tujci. Nepoznanost otežuje stike ter onemogoča nadzorstvo po eni in spodbuja kriminalnost na drugi strani. Dan-danes je čedalje več stikov, ki pomenijo, da smo si ljudje tujci in nas ne veže toliko spon, kot če se poznamo in se pri tem razvijajo zlasti tudi čustvena razmerja. Kriminal tujcev pa je kriminal brezimnih, torej neznanih. Zato se člo-vek na ulici (zlasti na Zahodu) predvsem boji, da bo žrtev neznancev, kajti »strah pred vikti-mizacijo zadeva posameznikovo določitev nje-govega dožemanja in varnosti«,²² bodisi da gre za bivanje v določeni soseski bodisi za gibanje v določeni ulici in podobno. To seveda pomeni, da strah nastaja v družbenih interakcijah, ki so pogosto nepredvidljive, manj znane, v katere se vpletajo neznanci; pri tem gre za slabo nadzor-ljive in podobne položaje. Od tod tudi **razmiš-**

ljanja o konkretnem in abstraktnem strahu pred prav določenimi kaznivimi dejanji, o neuteme-ljenem in razumskem strahu itd.

V zvezi s strahom pred kriminalom (tudi kot čustveni reakciji) raziskujejo vpliv na kaznoval-nost in maščevalnost žrtev, javno mnenje o kriminalnosti in nadzorstvu, zadovoljstvo s po-licijo itd., tja do ustreznosti akcijskih programov za odpravljanje ali vsaj zmanjševanje strahu.

Toda **poulični ali cestni kriminal ni edina obli-ka viktimizacije oškodovancev**, res pa je najbolj viden in prijemljiv. Čeprav je največ znanega o strahu pred tujci, se polagoma odpirajo raz-iskave o strahu pred znanci, sorodniki (npr. otro-ci kot žrtve slabega ravnanja staršev, tepena žena kot žrtev svojega moža itd.). Toda kaj je s strahom pred inflacijo, nasiljem države in njenih mehanizmov, strahom za okolje, strahom pred cenami, gospodarskim kriminalom, stra-hom, ki smo mu podvrženi kot skupina, posred-nim in deljenim strahom ter strahom zaradi raznih oblik kriminalne in nekriminalne vikti-mizacije. Vse kaže, da razmišljanje o strahu pred tujci šele odpira raziskave o raznolikosti njegovih oblik ne le v okviru psihologije in psi-hiatrije, marveč tudi v drugih vedah.

4. Strah pred negativno reakcijo okolja in zaznamovanost žrtve

Toda žrtve niso prestrašene le zaradi kaznivih dejanj in njihovih storilcev, marveč **se pogosto boje tudi negativnega vrednotenja v družbenem okolju** in morebitnega zaznamovanja, ki jih po-gosto doleti pri nekaterih vrstah viktimizacije ali še kako drugače.

Večinoma gre za dve vrsti strahu, in sicer:

— za strah pred negativnimi reakcijami nji-hovega (družinskega) okolja,

— za strah, ki ga doživljajo ob ukrepanju v njihovi zadevi pri policiji, pred sodiščem, pred izvedenci itd., skratka s postopkom, ki ga morajo prenašati, oziroma gre za strah pred obravna-vanjem.

a) Prestrašenost pred negativnimi reakcijami družinskega, sorodstvenega, soseskega in druge-ga okolja nastaja zaradi različnih, največkrat čustvenih pritiskov, kot so zasramovanje, pod-cenjevanje, privoščljivost, nagajivost, obrekova-nje, žalitve, izguba ugleda ali ljubezni oziroma tovarištva itd. Prenekatero dejanje vodi žrtve v osamitev, zaznamovanje, izgubo zakonca in razne oblike nematerialne škode. Duševna škoda,

²⁰ Shotland et al., s. 34.

²¹ Glej npr. Garofalo, s. 92; Henig/Maxfield, s. 299; Brooks, s. 249; Wolfgang/Singer, s. 389.

²² Gubrium, s. 247.

poškodovanje čustvenih vezi, pretresi itd. po svojih posledicah pogosto presegajo druge, zlasti vidnejše oblike viktimizacije, npr. telesno poškodbo, odvzem predmeta, izgubo denarja itd. Ljudje vedno živimo v razmerjih z drugimi in **večini žrtev kaznivih dejanj ni vseeno, kaj si drugi mislijo o njih.** Zato tudi žrtve toliko kaznivih dejanj, ki ogrožajo zasebnost, intimnost, čustvena razmerja z drugimi, inteligentnost itd., ne naznanijo, saj morajo med dvema zloma izbrati tisto, ki se jim zdi manjše in prej ter bolj popravljivo.

Tako se otroci — žrtve boje staršev, ženske, ogrožene od spolnih kaznivih dejanj, prikrivajo dogodke pred svojimi možmi in sosesko, ogoljufani svojo nedoraslost in naivnost neradi priznavajo pred okoljem itd. **Vsaka vrsta viktimizacije ima svoje posebnosti v pričakovanih negativnih reakcij** tako gmotne kot čustvene narave, pri tem pa so čustvene in sploh duševne neredko neprijetnejše kot druge, ker so lahko tudi usodno nepopravljive.

Zato te pojave pri žrtvah kaznivih dejanj spremljajo tudi občutki krivde in depresije, negativna podoba o sebi, težave v razmerjih z bližnjimi, nezaupljivost, sram pa tudi trpljenje, samopomilovanje itd.²³ **Okolje neredko stereotipno vrednoti nekatere vrste viktimizacije** z zavračanjem, obsojanjem, zaničevanjem, podcenjevanjem, poniževanjem in podobnim negativnim odzivanjem na oškodovanost oškodovanih in prizadetih.

Med negativnimi reakcijami zoper razne oblike viktimizacije obstajajo razločki. Verjetno so spolno izrabljeni vedno in povsod najbolj prizadeti. Zato po svetu tudi toliko psihiatričnih in psiholoških prizadevanj za pomoč tako zlorabljenim (posilstva, krvoskrunstva, razna nečista dejanja z otroki itd.).

b) Uradno obravnavanje žrtve prinaša zanje dodatne neprijetnosti, povezane z viktimizacijo. »Za žrtev je kaznivo dejanje samo prva izmed vrste travmatičnih izkušenj. Žrtev je udeležena v vrsti dogodkov, ki se ne bodo končali mesece ali celo leta.«²⁴ V zvezi s tem imajo žrtve opraviti s policijo, bolnišnicami in zdravniki, psihologi in psihiatri in sploh raznimi izvedenci, socialnimi delavci, tožilci, sodniki, odvetniki itd. Z vsemi morajo tako ali drugače govoriti o ne-

prijetnih dogodkih, znova pripovedovati in dokazovati, prepoznati morajo storilca in se z njim znova soočati itd.

c) Iz podobnih pritiskov spet nastaja bojazen pred stiki z drugimi, strah pred zastraševanjem (the fear of being threatened),²⁵ strah pred ne-pričakovanim vrednotenjem in ocenjevanjem, strah pred publiciteto, javnostjo in podobno.

Take oblike zastrašenosti vplivajo na pripravljenost naznanjati prenekatero dejanje ter sodelovati s policijo in pravosodjem. Rutinsko in brezdušno ali celo zavračevalno delovanje teh organizmov vpliva na zaupanje vanje. Kdor ne pričakuje razumevanja, ne bo iskal pomoči, ker bi mu prinesla več škode kot koristi.

5. Družbene, gospodarske in druge posledice strahu pred kriminalom

Strah pred kriminalom in viktimizacijo, bojazen pred škodo, ki bi lahko nastala s kaznivimi dejanji, strah pred nasilništvom in podobnimi pojavi (četudi zadevajo samo javni red in mir) pa nimajo posledic le za posameznika, marveč lahko vplivajo precej širše, tudi na celotno družbo, njeno politiko boja zoper kriminalnost, na vlaganje v nadzorne mehanizme itd.

Prestrašen in ogrožen posameznik, zlasti v naseljenih krajih z visoko stopnjo kaznivih dejanj nasilja, umorov, ropov in tatvin, se bo raje zadrževal doma. Ponoči ne bo hodil sam, ne bo obiskoval družabnih prireditev in krajev, kjer se zbirajo ljudje. Raje bo živel za zaklenjenimi vrati in se obdajal s plotovi, varnostnimi napravami, ki pa ob novih protiukrepih kriminalnega sveta²⁶ zastarevajo. V stanovanje bo spuščal le tiste, ki jih lahko preverja po njihovem glasu ali z dokazili po hišni televiziji. Premožnejši v kapitalističnem svetu se čedalje bolj obkrožajo z zasebnimi varuhi, z zavarovanostjo poslopij, ki spominjajo na trdnjave, z alarmnimi in signalno-varnostnimi napravami itd. V zvezi s tem ugotavljajo po svetu izredno rast količine orožja v zasebni posesti; služilo naj bi zasebnemu varstvu, ker je državno varstvo nezadostno in nezanesljivo.

Ljudje iz strahu opuščajo dejavnosti, ki bi se jih sicer lotevali. Po eni strani drago plačujejo svojo previdnost, po drugi pa dosti izgubljajo še v družabnih stikih, v svojem kulturnem razvoju, družbeni trdnosti, medsebojnem

²³ Glej več o tem: Tsai/Wagner, Abstracts, 19, 1979, 4, s. 459, Friedman/Austin, prav tam, s. 460 in drugi.

²⁴ Wolfgang/Singer, s. 392 (povzeto iz predlogov zveznega odvetniškega društva ZDA).

²⁵ Hoefnagels, s. 30.

²⁶ Glej o tem tudi Evans in drugi, s. 174.

zaupanju, morali itd.; to je že pred desetletji ugotovila komisija predsednika ZDA, ki se je ukvarjala z vprašanji kriminala v tej državi.²⁷ Zato zaklenjena vrata, prazne ulice in parki, naraščajoča uporaba orožja, rast proizvodnje varovalnih naprav, nezaupanje v nadzorne mehanizme, ogibanje neznanem, splošna sumničavost, nemir in nezadovoljstvo. Tako je življenje v marsikaterem mestu v ZDA in drugod, tako da se začnemo spraševati, kaj je neprijetnejše ali visoka stopnja kriminalnosti ali visoka stopnja strahu pred kriminalom. Slednje pogosto ustvarjajo tudi neutemeljen strah in napačna poučenost o resničnosti, senzacionalizem, neustrezna preprečevalna propaganda, nevrotično reagiranje, pretirano posploševanje nevarnosti, poudarjanje škode in podobno.

Strah pomeni spodbudo za razne preprečevalne programe, oblikuje človeški življenjski prostor in okolje, ustvarja spremembe v urbanizaciji in gradnji poslopij, vstevši obvladljivost in nadzorljivost mestnih območij. Razvija se ideologija ranljivega prostora; pri tem želijo doseči večjo varnost, a se prizadevanje po drugi strani pogosto spreminja v omejevanje svobode, v utesnjevanje človekove osebnosti, nezaupanje do drugih ter ustvarja raznovrstno omejevanje v stikih z ljudmi.

Čeprav je dejansko viktimiziran le določen, največkrat majhen del prebivalstva, zajema strah ponekod posamezne plasti v izredno širokih razsežnostih. Na to mora reagirati tudi država. Zato spreminja in prilagaja zakonodajo in inkriminacije, ustanavlja, organizira in reorganizira službe za boj zoper kriminalnost, krepi mehanizme nadzorstva in vlaga vanje čedalje večje vsote, razkazuje svojo pripravljenost in usposobljenost ter vabi ljudi k sodelovanju, ki poučuje in izobražuje v obrambnih tehnikah in pridobiva za pomoč.

Zato »strah za varnost na cestah«²⁸ čedalje več stane. Prinaša neposredne in posredne stroške, vse skupaj pa pomeni čedalje večje gospodarsko breme in družbene izdatke, večje kakor so tisti, ki so ustvarjeni z resnično viktimizacijo.²⁹ Toda kam to pelje? Ali so to res pomembnejši stroški zaradi prestrašenosti? Kaj pa strukturna in institucionalna prestrašenost države in njenih mehanizmov zaradi ugrabitev, jemanja talcev, ekološke krize, množičnega alkoholizma

in narkomanije, zunanje nevarnosti itd. O tem daje sodobna viktimologija še malo odgovorov in pojasnil, toda vendar.

Posledice strahu torej niso tako preproste in enostranske. Gotovo so večje tam, kjer je več ogroženosti, kjer je več bogastva v zasebnih rokah, v razredno razklanih družbah itd. Toda **zgražanje, je namerjeno predvsem zoper storilca na cesti ali ulici, torej na spodnje družbene plasti.** Toda ali se nam zato storilcev kriminalitete belega ovratnika, podjetniškega in skupinskega kriminala ni treba bati, čeprav povzročajo neprimerno več škode? Medtem ko se začnemo bati za življenje v prometu, pa smo ob »spoštljivem«³⁰ kriminalu še dokaj neprizadeti.

6. Opozorila na previdnost — zbujanje strahu

Vsako javno poučevanje in propagandno delovanje, organizacijski ukrepi za skupno varstvo ali samovarstvo, akcijski preprečevalni programi, opozarjanje na možnosti viktimizacije in tveganje v tem smislu, izobraževanje v varovalnih tehnikah, nasveti za odvrčanje nevarnosti raznih vrst itd. imajo poleg večine koristnih vplivov tudi vrsto škodljivih. Eden izmed njih je zbujanje strahu pred kriminalom, kolikor bojazen sploh ni spodbuda za previdnost. Zato so učinki lahko dvojni in seveda tudi nepričakovani. Strah je lahko povzročen tudi z oglasi, opozorili, brošurami, lepaki, letaki in drugimi prizadevanji, s katerimi želijo ljudi pripraviti k previdnosti in sodelovanju z nadzorstvom. Od tod tudi prihaja do vprašanja, **kaj je večje zlo: kriminal sam ali strah pred njim.** Ali pa: previdnost in prestrašenost na eni ali izpostavljenost in nevednost na drugi strani.

Večino policijskih prizadevanj za oblikovanje dobrih stikov z javnostjo (zlasti s posameznimi družbenimi skupinami) predstavljajo opozarjanje in nasveti kot sredstvo za boj zoper kriminal. Za temi »stiki z javnostjo«³¹ se skriva prestrašenost kot vodilo za sodelovanje, kot najbolj razširjen vzgib za številne, saj drugega razloga (razen radovednosti pri mladih in še kak drugi skupini) najbrž ni. S tem pa je ob prednosti pričakovati tudi neprijetnosti, s katerimi se ukvarjamo tudi v tem sestavku. Tudi nasilne propagandne akcije, ukrepi zoper kriminal, združevanje ljudi v ta namen itd. pa tudi dejavnost za zmanjšanje strahu in preprečevanje sploh imajo škodljive **stranske posledice, celo v dveh smereh:**

²⁷ Brooks, s. 243 v navedbi Task Force Report.

²⁸ McPherson, s. 319.

²⁹ Brooks, s. 243.

— kar je dobro in koristno za žrtve, lahko storilci uporabljajo za svojo nasprotno taktiko;

— žrtve ne sprejemajo podatkov in nasvetov samo v pozitivnem smislu, temveč lahko tudi narobe. Previdnostni ukrepi lahko zbujaajo dvome, sumničavost, nezaupanje, pretiravanje, bojazljivost, negotovost, črnogledost itd. Te posledice pa so v vsakršnem preprečevalnem, protikriminalnem, pravosodnem in drugem podobnem delu slabo preštudirane.

Glede na to naj bi bile že preprečevalne dejavnosti tako pripravljene, da izločajo nezaželene vplive, še preden bi lahko škodovali. Ali se je res treba zaradi peščice nasilnežev bati vsakega tujca? Ali je zaradi nekaj posiljevalcev drugih narodnosti treba zaznamovati vse tukaj stanujoče delavce iz drugih republik?

»Viktimizacija ni sorazmerna s strahom pred kriminalom«. ³⁰ Kako torej ravnati s prvim in drugim, da ne bo še več škode, kot je je storjene neposredno s kaznivimi dejanji, kajti strah povzroča velike posredne stroške, to pa je ključno vprašanje, a nima odgovora.

Jasno je le, da zgoščanje kaznivih dejanj na kakem območju opozarja na nevarnost, da se je treba zaradi zbiranja storilcev nekaterih krajev izogibati, da spolni napadi na samotnih krajih terjajo opuščanje sprehodov v njihovo bližino itd. To je docela normalno in pametno, bati se tam, kjer ni treba, pa je škodljivo in nerazumno. Ali kriminal ni pojav, o katerem je treba ljudi obveščati? Ali obveščenost ni spet možnost za strah? Kaj torej z razmerjem prestrašenost — previdnost? Ugotovili so, da posameznikova osebna obrambna zmožnost zmanjšuje strah, ³¹ da je strah odvisen od osebnosti in njenih lastnosti, od stopnje zaupljivosti, krajevene urejenosti, osebnega in hišnega zavarovanja, vse to pa ni brez stroškov. ³²

Prav tako je treba razločevati konkretni strah od abstraktnega. ³³

Množična občila kljub morebitni pozitivni vlogi močno pripomorejo k vtisom o nevarnosti kriminala in bojazni pred njim. Veliko število na kupu zbranih primerov (čeprav z velikih območij in ob velikem številu prebivalstva) zbuja občutek pretirane nevarnosti. Zato se tudi postavlja vprašanje, **kako pisati o kriminalu?**

Navzočnost policije ljudi rešuje strahu. Zato raziskave javnega mnenja venomer kažejo na

zahteve po »več policije«, več patroljiranja (tudi pri nas), več javnega policijskega razkazovanja, ki naj bi tudi tako potešilo »potrebe« po varnosti, itd.

Toda pomembna lastnost za izogibanje viktimizacije je še vedno »budnost« posameznika (in skupin). ³⁴

7. Programi za zmanjšanje kriminalnosti in blažitev strahu

Če je strah pri ljudeh odvisen od nerazumevanja ali nepoučenosti o kriminalnosti kot družbenem pojavu in posamični nevarnosti, od morebitne stopnje družbene razdrobljenosti in dezorganizacije, od predmetnih posebnosti mestnega okolja in še marsikatero posebnosti krajev ali ljudi (ki so tam ali ki tja zahajajo zaradi krajevnih posebnosti, privlačnosti), potem je dosti sestavin, ki se dajo izboljšati. In res se to prizadevanje (ne nazadnje tudi pri nas) ne opušča. Gre predvsem za dvoje, in sicer:

— spreminjanje virov kriminalnosti z različnimi preprečevalnimi, omejevalnimi in pregonskimi ukrepi države in njenih mehanizmov, raznih združenj ljudi, strokovnih služb itd., ki si prizadevajo, da bi bilo manj kriminala in manj možnosti zanj, da bi odstranjevali priložnosti, ki ga omogočajo, ter da bi mogočim storilcem (tudi ponavljalcem) tudi neposredno, s telesnim nadzorovanjem onemogočali delati kazniva dejanja;

— razlaganje, zdravljenje in odstranjevanje strahu ne toliko pri tistih, ki jih preveva strah zaradi konkretne nevarnosti, marveč predvsem pri tistih, ki so pod vtisi abstraktnega strahu, ne glede na to, kaj ga omogoča in ali je treba iskati njegove vzroke v družbenih razmerah ali osebnostnih posebnostih ljudi.

Programi za zmanjševanje kriminalnosti pripravljajo ob spoznavanju virov odklonskosti glede na to, ali gre za premoženjski, nasilniški, spolni ali kak drug kriminal, toksikomanije, onesnaževanje okolja, izkoriščanje ali goljufanje kupcev itd. oziroma za napeljujoče razmere v kaki skupnosti (zlasti krajevni). Toda razmišljanje o tem ni namen tega sestavka. Pozornost pritegujejo programi (ali poskusi programov) za zmanjševanje strahu, in katerega (kot je ugotovljeno tudi v tem pisanju) napeljujejo tudi akcijski preprečevalni programi, izobraževanje v varovalnih tehnikah, obveščanje v množičnih občilih, propagandno gradivo itd., do govoric,

³⁰ Baumer, s. 257.

³¹ Cohn in drugi, s. 294.

³² Henig/Maxfield, s. 303.

³³ Kerner, s. 93.

³⁴ Glej tudi Goldstone, s. 86.

šušljanja in pretiravanja v zvezi s kakim posebnim dogodkom; vse to pogosto razširjajo tudi žrtve, da bi se »postavile« pred drugimi, pridobile ugled, dosegle publiciteto itd.

Ker je strah pred kriminalom predvsem posebnost brezosebnosti mestnega okolja, so ukrepi za njeno zatiranje najočitnejši tu in se povezujejo s prizadevanji za zmanjševanje viktimizacije.

Raziskovanje strahu med starejšimi skupinami prebivalstva in klinično opazovanje spolno izrabljenih žrtev in sploh oškodovank nasilnih dejanj je prineslo dosti spoznanj o posledicah strahu in viktimizacije sploh. Manj je znanega z drugih področjih, toda »zmanjševanje strahu postaja pomemben korak v celovitem boju zoper kriminal in njegove učinke«.³⁵ Zmanjševanje strahu pred njim se čedalje bolj šteje za enakovredno njegovemu zatiranju, kajti neprestrašenost, mirnost, zadovoljstvo glede varnosti, kjer ljudje žive itd. sodi h kakovosti življenja. Le-to ni prijetno, če si v strahu zanj, kljub demokraciji sveta, v katerem živíš.

Zato je treba žrtvam in njihovim bližnjim posvetiti posebno obravnavanje za premagovanje posledic strahu, skupnosti pa pojasnila česa se izogibati in kako ravnati v medsebojnih stikih in kaj si dovoliti pri srečanjih s tujci. **Budnost lahko podpirajo tudi drugi vzgibi, ne le prestrašenost.** Tveganju se je mogoče izogniti na razne načine, ne da bi bila bistveno prizadeta svoboda pri izbiri porabe časa in prostora, kamor si ljudje žele. Nesmiselnemu izpostavljanju pa se je vendarle treba izogibati, kajti klicanje nesreče s sprehodi po samotnih nerazsvetljenih krajih ni razumno. Podobni nasveti ne veljajo le za varovanje telesne nedotakljivosti in življenja, marveč tudi za varovanje premoženja, pravic itd.

»Diagnoza strahu«³⁶ temelji na sestavinah njegove nastajanja. Kot povratni sklop (feedback) pa naj vpliva na zmanjševanje stopnje viktimizacije in bolj sproščeno počutje, predvsem glede osebne varnosti, vendar ne samo v kriznih položajih, temveč na sploh (če je to sploh mogoče doseči pri nevrotičnih, fobičnih, anksioznih in podobnih osebnostih).

Nekateri programi so poleg psihološkega posredovanja pri ljudeh, socialne pomoči, poučenosti, neposrednega varstva (policijske patrulje tudi s sodelovanjem državljanov), dejavnosti

strokovnih služb (psihiatri, psihologi) itd. lotevajo tudi spreminjati mestno okolje, arhitekture; lotevajo se prometnega in prostorskega urejanja z elektronskimi pripomočki, razsvetljavo, možnostmi klicanja na pomoč, svetovalnicami itd. S prirejanjem posvetovanj v krajevni skupnosti pa predvidevajo mogoče oblike viktimizacije, obrambo pred njo, obravnavajo skupinsko razumevanje varnosti, kontrolo nevarnosti in osebno varstvo, ponekod pa pod strokovnim vodstvom sploh skrbijo za to, da bi ljudem odpravljali občutke nemočnosti, osamelosti itd. **Skratka, gre za to, da bi mogoče žrtve in prestrašeni imeli občutek, da obvladujejo prostor in ljudi v svojem okolju.**

8. Razmišljanje o naših razmerah

Čeprav so resnična nevarnost zaradi kriminalnosti, dejanska izpostavljenost viktimizaciji, tveganje in strah pred kriminalnostjo različna vprašanja, so med seboj vendarle povezana. Z njimi se ukvarjajo in jih raziskujejo predvsem v družbah blaginje in visoke stopnje kaznivih dejanj drugod pa manj ali skoraj nič. Kako je s tem pri nas?

Pri nas kriminalnost še zdaleč ni tolikšna, da bi pomenila množično nevarnost, vsaj poulična in cestna ne. Čeprav ju ne kaže podcenjevati, pa vendar še nista takšni, da bi zaradi njiju morali biti vsi in povsod prestrašeni. Kazniva dejanja sama po sebi (še) niso taka, da bi morala posameznika skrbeti tako, da bi bil omejen v svoji svobodi in da bi moral sam kaj več vlagati v svojo varnost kakor tisto, kar moramo tako ali tako dajati z splošno in skupno porabo, kot pravimo (nikoli pa ne zvemo, koliko tega je namenjenega za varnost). Vendar s tem ni rečeno, da ni treba previdnosti, budnosti, preprečevanja itd.

Zato moramo pri naši družbi (še posebej) **razločevati morebiten strah pred osebno, skupinsko ali družbeno oškodovanostjo.** Toda takoj se je treba vprašati, kakšno je javno dožemanje kriminala? Ali je bojazen za varnost posameznika in njegovo premoženje enaka previdnosti v ravnanju z vsem tistim, kar pripada nam vsem oziroma družbi. V tem so gotovo veliki razločki, kar potrjujejo prenekateri podatki. Subjektivni občutki se bistveno razločujejo, če gre za zasebnost nasproti skupnemu. Toda javno mnenje se začneja pri posamezniku, ta pa se pogosto odloča po enkratnih vtisih in čustvenosti. Le

³⁵ Brooks, s. 241.

³⁶ Cook/Cook, s. 644.

redki ocenjujejo položaj po vseh podatkih o odklonskosti (glede na njeno številnost in kako-vost), vsi drugi pa se opirajo na tisto, kar jim je dosegljivo in kar sami doživljajo. Čeprav to ni celota, pa je vendarle pomembno, ker prav to lahko zbuja neupravičen strah, ki nima ničesar skupnega z dejanskostjo.

Naš pilotni poskus³⁷ je pokazal, da ljudje razmeroma optimistično vrednotijo varnost v okolju, kjer žive, vendar se jih komaj polovica počuti varne, če so ponoči zunaj. Le redki menijo, da storilci kaznivih dejanj prihajajo na njihova območja od drugod; več je tistih, ki sodijo, da je manj varno drugod, ne pa tam, kjer stanujejo oni. Torej so to slišali od drugih in ta »strah« prevzemajo od drugih. Varnost, pravijo, je ogrožena od pijancev, neznancev, nadlegovalcev, nasilnežev in podobnih. Skoraj polovica jih meni, da so med storilci sezonski delavci (tudi poleg domačih in poleg ljudi iz drugih krajev). Polovica jih meni, da kriminalnost v Sloveniji sicer ni posebna nadloga, da pa narašča, hkrati pa izrazita večina daje kriminalu prva mesta med vsemi težavami, ki nas tarejo.

Varno naselje pa si predstavljajo tako, da ni tatvin, nasilja, spolnih prestopkov, nemirov, kjer se ljudje med seboj poznajo in žive v slogi, pa tudi kjer ni gostiln, samskih domov, mračnih in pustih cest, železniških in avtobusnih postaj itd. Veliko pozornost dajejo ljudje razsvetljenosti (staro spoznanje je: svetloba je sovražnik kriminala).

Čeprav na podlagi manjšega števila stališč še ni mogoče priti do zanesljivejših ugotovitev, pa je **strah pri naših ljudeh** vendarle očiten, in sicer v dokaj podobnih primerih kot drugje po svetu. Torej se spleta o tem razmišljati, kajti varnost je vendarle vrednota za vsakogar.

Medtem ko se posameznika pri nas po eni plati (že) loteva strah ali bojazen pred kriminalom (pomislimo, da smo zdaj na nekaterih področjih odklonskega ravnanja tam, kjer so bili drugje pred desetletji), pa po drugi strani **ni zaskrbljenosti zaradi ogroženosti družbenega premoženja**. Na to kažejo že pregledi organov za notranje zadeve, ki od časa do časa preverjajo, kako delujeta čuvajska in vratarska služba v delovnih organizacijah, službe za zavarovanje itd. Že samo pri tem se kaže izredno slabo

stanje,³⁸ da ne govorimo še o rečeh, kot so razsipništvo, nedelavnost itd. Podobno velja za samoupravno kontrolne mehanizme in za strokovne službe v delovnih organizacijah, ne glede na to, ali gre za klasični kriminal ali za odklonskost na delovnem mestu in v zvezi z opravljanjem poklica.

Zasebnik je torej bolj zainteresiran za osebno varnost in od tod tudi večja možnost strahu zanj. Zaskrbljenost za družbeno premoženje zaostaja, čeprav je tam storjenih še največ samobrambnih ukrepov. Toda pobuda zanje ne izhaja toliko iz potrebe, temveč bolj iz drugih vzrokov, ki so neredko zunaj delovne organizacije. **Posameznik je torej kot mogoči oškodovanec v primerih viktimizacije bolj ranljiv kot skupina, ki upravlja družbeno premoženje.** Tudi ukrepi storjeni v delovnih organizacijah, kažejo na večjo budnost zoper morebitno nevarnost od »zunaj«, ne pa toliko bojazni pred tistim, kar nastaja znotraj podjetja. Kakor koli že, tudi v naših razmerah ne bi smeli zanemarjati nobene plati pojava; na eni strani nastajanja prestrašenosti, na drugi pa brezskrbnosti.

Sklep

Morda je za naše razmere v zvezi s kriminaliteto in podobnimi pojavi še nekoliko prezgodaj razmišljati o strahu in podobnih občutkih, ker odklonskost še ni tolikšna, da bi že sama kar na sploh vlivala ljudem strah v kosti. Čeprav se pri nas tudi že kažejo znamenja bojazni, zlasti zaradi vidnejše kriminalnosti na ulici in krajih brez razsvetljave (ponoči), strah pred samotnejšimi in zapuščenimi kraji, pustimi cestami in pred samotnostjo na prostem ter pri osamelih ljudeh, ni take napetosti kot tam, kjer morajo strah raziskovati že zaradi spoznavanja njegovih posledic. Te so družbene, gospodarske, psihološke; vplivajo na počutje ljudi ter na odprtost in sproščenost razmerij med njimi (kot da bi moral biti »človek človeku volk«). Kdor je bil na Zahodu, ve, da so mu ljudje pogosto svetovali, naj v nekatere dele mesta ali ulic ne hodi sam ali ponoči, neoborožen ali brez spremstva in podobno. Pri nas na splošno še ni take »kriminofobije«, toda njeni zarodki so vendarle že tu. Očitno so v mnenjih o varnosti

³⁷ Opravljen v zvezi z raziskavo »Prikrita kriminaliteta«, ki je v teku v Inštitutu za kriminologijo v Ljubljani.

³⁸ Glej npr. ustrezne članke v Delu 24. 10. 1979, s. 12; 31. 10. 1979, s. 12; 13. 11. 1979, s. 4; 9. 11. 1979, s. 12 itd.

ter o vlogi milice in pravosodja, v zahtevah po strožjih kaznih, v jezi zoper domnevno mile kaznovalne ukrepe, nezaupanju do sezonskih delavcev iz drugih republik in nezanimanju za njihove življenjske razmere, v maščevalnosti, zahtevah po »več milice na cesti« itd.

Zaradi sorazmerne (v primerjavi s kriminalom zahodnega sveta) nenevarnosti poulične odklonskosti tudi vidnost žrtev ni tako očitna, da bi zbujala zgroženost, paničnost, množično sumničavost in prestrašenost kot drugod. **Pri drugih oblikah viktimizacije pa strah ni tako očiten, da bi pomenil občutno spodbudo** za akcije, ker je tudi škoda pogosto porazdeljena tako, da jo žrtve solidarno prenašamo, ne glede na to ali gre za kazniva dejanja, gospodarske prestopke ali prekrške ali sploh kaj takega, kar ni v skladu s sporazumi in dogovori ali sploh deontološkim kodeksom kakega poklica ali dejavnosti (tudi skupinskih organov ali države.)

Ne bo odveč poudariti, da je **spoznavanje strahu naravnano predvsem na tradicionalno ali konvencionalno odklonskost na javnem kraju**, manj ali sploh nič pa ne na kako drugo področje.

Za tuje razmere ponekod preseneča zagnanost v raziskovalnem delu, pripravljenosti financirati projekte, akcijske programe za preganjanje strahu pri ljudeh in njegovo nevtralizacijo ter prizadevanje za ustvarjanje podobe mirnega življenja brez strahu in viktimizacije. Toda zdi se, da o strahu razmišljajo brez poglobljanja v družbene razmere, ki ga omogočajo. V večplastnosti vzrokov za strah manjkajo razredna nasprotja kot družbeni vir kriminala. Zato ni mogoče mimo vprašanj, kdo povzroča strah in kdo se boji, kdo se koga boji. Če je vsakdo, ki ga ne poznaš, sumljiv, potem je lahko napaka ne v tujcu in ne v prestrašenem, marveč v čem drugim, kar poraja take ljudi, da se vedno za nekaj boje, pa bodi to premoženje ali življenje. In še nekaj: država s svojimi nadzornimi mehanizmi je tu največkrat brez moči, marsikdaj ji sploh gódi, da ljudi drži v strahu, ker ji splošna psihoza strahu (ali celo nalaščnega ustvarjanja strahu) koristi v njeni vlogi, ji daje videz pomembnosti, občutek potrebnosti in nenadomestljivosti, zagotavlja večje vlaganje vanje (brez merjenja uspešnosti) itd. Na to morda kažejo tudi ugotovitve, da je **strah marsikje večji kakor dejanska nevarnost** pred kriminalom. Če je tako, potem se je s čustvi ljudi lažje igrati kot z njihovo razumnostjo.

Toda s tem ni rečeno, da se pri nas ne bi bilo treba ukvarjati s socialnopsihološkimi, gospodarskimi, družbeno-političnimi in drugimi platmi kriminala, viktimizacije, bojazni, izpostavljenosti in tveganja pri posamezniku, skupinah, plasteh in celotni družbi. Ne samo pri kriminalu, marveč tudi pri drugih nevarnostih bi morali spoznavati dejanskost in jo ločevati od vsega drugega (če to želimo vedeti). Morda negativni čustveni odzivi niso v prid podobi varnega življenja v socialistični samoupravni družbi. Zato bi se morali vprašati, kakšna je pravilna propaganda za preprečevalno dejavnost — ali ustvarjanje strahu z grožnjami in alarmantnimi podatki ali usmerjanje brez ustvarjanja dvomljivih razlag. Tovrstnega pravičnega razsvetljevanja žrtev se ne more lotevati vsakdo, ki o nevarnosti kaj ve. Zato z »zmanjševanjem odklonskosti tudi ne moremo avtomatično pričakovati omejevanja bojazni«³⁹ pred njo, če nam gre za to.

Rokopis končan 21/11-1979.

LITERATURA

1. Aromaa, Kauko: Victimisation to violence: a Gallup survey, *International Journal of Criminology and Penology*, 2, 1974, 4, s. 333—346.
2. Baumer, Terry: Research on fear of crime, in the United States, *Victimology*, 3, 1978, 3—4, s. 254—264.
3. Block, Richard: Community, environment, and violent crime, *Criminology*, 17, 1979, 1, s. 46—57.
4. Brooks, James: The fear of crime in the United States, *Crime and Delinquency*, 20, 1974, 3, s. 241—244.
5. Cohn, Ellen et al.: Crime prevention vs. victimisation prevention: the psychology of two different reactions, *Victimology*, 3, 1978, 3—4, s. 285—296.
6. Conrad, John/Dinitz, Simon: *In Fear of Each Other*, 1977, 141 s.
7. Cook F. L./Cook, T. D.: Evaluation the rhetoric of crisis: a case study of criminal victimisation of the elderly, *Social Service Review*, 50, 1976, 4, s. 632—646.
8. Cooper, H. H. A.: Close encounters of an unpleasant kind: preliminary thoughts on the Stockholm syndrome, *Abstracts on Criminology and Penology*, 19, 1979, 3, s. 322.
9. Erickson, Maynard/Gibbs, Jack: Community tolerance and measures of delinquency, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 16, 1979, 1, s. 55—79.
10. Erić, Ljubomir: *Strah, anksioznost i anksiozna stanja*, Beograd 1972, 165 s.
11. Evans, I.: Psychotherapy for the rape victim: some treatment models, *Abstracts on Criminology and Penology*, 18, 1978, 5, s. 498.

³⁹ Brooks, s. 274.

12. Evans, John/Leger, Gerald: Canadian victimisation surveys: a discussion paper, **Canadian Journal of Criminology**, 21, 1979, 2, s. 166—183.
13. Fattah, Ezzat: Perceptions of violence, concern about crime, fear of victimisation and attitudes to the death penalty, **Canadian Journal of Criminology**, 21, 1979, 1, s. 22—38.
14. Fattah, Ezzat: The use of the victim as an agent of self — legitimisation: toward a dynamic explanation of criminal behavior, **Victimology**, 1, 1976, 1, s. 29—53.
15. Fredman, J. S./Austin, W.: Observer's reactions to an incest victim: effect of characterological informations and degree of suffering, **Abstracts on Criminology and Penology**, 19, 1979, 4, s. 460.
16. Garofalo, J.: Victimisation and the fear of crime, **Journal of Research in Crime and Delinquency**, 16, 1979, 1, s. 80—97.
17. Garofalo, J./Laub, J.: The fear of crime: broaden our perspective, **Victimology**, 3, 1978, 3—4, s. 242—253.
18. Geis, G.: Victimisation patterns in white collar crime, **Victimology: A New Focus**, Vol. V, Exploiters and Exploited, 1975, s. 89—105.
19. Goldstone, Roberta: Crime victims strike back, **The Police Chief**, 54, 1977, 6, s. 26 in 86.
20. Gubrium, Jaber: Victimisation in old age, **Crime and Delinquency**, 20, 1974, 3, s. 245—250.
21. Henig, Jeffrey/Maxfield, Michael: Reducing fear of crime: strategies for interventions, **Victimology**, 3, 1978, 3—4, s. 279—313.
22. Hindelang, Michael: Public opinion regarding crime, criminal justice, and related topics, **Journal of Research in Crime and Delinquency**, 11, 1974, 2, s. 101—116.
23. Hoefnagels, Peter: **The Other Side of Criminology**, 1969, 181 s.
24. Kerner, Hans-Jürgen: Fear of crime and attitudes towards crime, comparative criminological reflections, **International Annals of Criminology**, 17, 1978, 1-2, s. 83—99.
25. Krech, David/Crutchfield, Richard: **Elements of Psychology**, 1958, prevod Naučna knjiga, Beograd, 758 s.
26. Lewis, Dan: Reactions to crime project, **Victimology**, 3, 1978, 3—4, s. 344—345.
27. McKay, Dougal: **Klinička psihologija: teorija i terapija**, prevod Nolit, Beograd 1975, 151 s.
28. Peters, Joseph: The Philadelphia rape victim study, **Victimology: A New Focus**, Vol. III, Crimes Victims, and Justice, 1975, s. 181—199.
29. Poveda, Tony: The fear of crime in a small town, **Crime and Delinquency**, 18, 1972, 2, s. 147—159.
30. Riger, Stephanie et al.: Women's fear of crime, from blaming to restricting the victim, **Victimology**, 3, 1978, 3—4, s. 274—284.
31. Shotland, Lance et al.: Fear of crime in residential communities **Criminology**, 17, 1979, 1, s. 34—45.
32. Stephan, E.: Personality and attitude measurement in two studies of self-reported delinquency and victimisation, **Abstracts on Criminology and Penology**, 18, 1978, 4, s. 397.
33. Trstenjak, Anton: **Problemi psihologije**, Ljubljana 1976, 523 s.
34. Tsai, M./Wagner, N.: Therapie group for women sexually molested as children, **Abstracts on Criminology and Penology**, 19, 1979, 4, s. 459.
35. Wilson, P. R.: Victim of rape: the social context of degradation, **Abstracts on Criminology and Penology**, 17, 1977, 4, s. 476.
36. Wolfgang, Marvin/Singer, Simon: Victim categories of crime, **The Journal of Criminal Law and Criminology**, 69, 1978, 3, s. 379—394.

UDC 343.988

The Fear of Crime

Pečar, dr. Janez, Professor of Criminology, Institute of Criminology, Ljubljana

Reflections and research concerning the fear of crime open up new perspective in contemporary criminology and victimology. The fear of crime is often contagious, emotional and irrational. Researches mostly deal with street victimization, violent crime and with conventional crime in general. Yet we know very little about fear caused by other sorts of crime, especially economic and political, and new kinds of deviance such as pollution of the environment, terrorism, kidnapping, hostage taking etc. This is why public anger is mostly oriented towards street offenders and deviants belonging to the lower social classes.

The fear of crime, various preventive activities, legal education, precaution measures, recommendation of security alarm system etc., all this raises such questions as how to prepare people to be aware of crime and how to deal with crime in the mass media.

Some pilot experiments, undertaken in Slovenia, state that individuals often do feel some kind of fear. However, a distinction must be made between the fear of personal injury and the fear of eventual group or social damage. The individual is considerably more vulnerable, although his fear often far exceeds the real danger threatening him.